

Opið rými allra: Hvernig staður er það?

Höfundur: Dögg Sigmarsdóttir

Inngangur

Árið 2021 setti Borgarbókasafnið sér stefnu til þriggja ára sem bar heitið *Opið rými allra*, þar sem félagsleg nýsköpun og lýðræðisþátttaka var höfð að leiðarljósi.

*Mynd 1: Staður til að tengjast á Framtíðarfestivali Borgarbókasafnsins.
Ljósmyndari: Patrik Ontkovic*

Markmið stefnunnar var að auka aðgengi, skapa samfélagsrými sem væri sjálfbært, styrkja samtal við nærsamfélagið og hvetja til þátttöku í mótun dagskrárgerðar safnsins, í þeim tilgangi að það endurspeglaði betur fjölbreytileika samfélagsins. Fjölmörg nýsköpunarverkefni voru þróuð til að styðja við innleiðingu stefnunnar. Verkefnastjórar borgaralegrar þátttöku og fjölmenningar mótuðu aðferðafræði samsköpunar og hönnuðu verkefnaramma sem voru til þess ætlaðir að auðvelda fólki að taka þátt, tengjast og gera bókasafnið að sínum stað. Bókasöfn, rétt eins og aðrar stofnanir, standa frammi fyrir áskorunum sem tengjast sjálfbærri framtíð, tækniþróun og samfélagsbreytingum. Í þessari grein er fjallað um þrjú nýsköpunarverkefni sem ætlað var að stuðla að uppbyggingu Borgarbókasafnsins til framtíðar, í samráði við borgarbúa; *Stofan – A Public Living Room*, *Piknikk* og *Framtíðarfestival*.

Mynd 2: Loftslagskaffi í Stofunni – A Public Living Room.
Ljósmyndari: Martyna Daniel

Bókasafnið sem vettvangur lýðræðis og velsældar

Hvernig lítur sjálfbært samfélagsrými út? Mörg sem starfa á bókasöfnum kannast við hugmyndir um þriðja rýmið, staðinn sem er hvorki heimili þitt, vinnustaður né skóli. Höfundar bóka á borð við *Palaces for the People*² og *3rd4all - How to create a relevant public space*³ hafa vakið athygli á bókasöfnum sem einni tegund samfélagsrýma sem stuðla að velsæld og öryggi íbúa. Bókasöfn séu einn af grundvallar félagslegum innviðum sem lýðræðissamfélög þarfnast. Fjöldi bókasafna um allan heim hefur endurskilgreint sig og farið í endurbætur sem gera þeim kleift að sinna þessu hlutverki betur. Á Norðurlöndunum sjáum við þessa þróun til að mynda á bókasöfnum eins og Dokk1 í Árósum, Deichmann í Osló og Oodi í Helsinki.

Til stendur að endurgera Borgarbókasafnið í Grófinni í sama tilgangi - að skapa stað þar sem hægt er að vera meðal jafningja, þar sem fólk upplifir að það tilheyri samfélaginu og fái tækifæri til að taka virkan þátt í mótun þess. Það er engin ein uppskrift til fyrir slík rými því samfélög eru ólík og þarfirnar fjölbreyttar. Mótun slíkra staða verður því að taka mið af félagslegum þáttum og samsetningu hvers samfélags fyrir sig, ef þeir eiga að hafa vægi og tilgang í sínu nærsamfélagi. Af þessari ástæðu var farið af stað með tvö verkefni sem á hugmyndastigi báru heitin þátttökustofa og borgaratorg sem síðan þróuðust yfir í *Opið samtal* og *Stofuna – A Public Living Room*. Hvort um sig var framkvæmt á þriggja ára tímabili stefnunnar *Opið rými allra*. Sérstakar áherslur voru settar fyrir hvert ár. Markmiðið var að fá notendur með okkur í lið, hvetja til þátttöku í lýðræðissamtölum og að stilla upp tímabundnum frummyndum (e. *prototypes*) af samfélagsrýmum á bókasafninu. Aðgengilegri og grænni útgáfa af Opnu samtali var síðan mótuð í formi *Pikkníkks* árið 2024.

2 Klinenberg, E. (2018). *Palaces for the people : how to build a more equal and united society*. Bodley Head.

3 Vos, A. (2017). *How to create a relevant public space*. nai010 publishers.

Þekkingin sem skapaðist í þessum tilraunaverkefnum lagði grunninn að *Framtíðarfestivali* sem haldið var á bókasafninu í byrjun árs 2025 með aðferðafræði samsköpunar og reynslu af því að skapa nýja staði sem efla tengsl, velsæld og sjálfbærni.

Mynd 3: Stofa – A Public Living Room. Ljósmyndari: Dögg Sigmarsdóttir

Stofan – A Public Living Room: Vísar að sjálfbæru samfélagsrými á bókasafninu

Hvernig lítur staður út sem gefur færi á að hefja samtöl við ókunnuga? Á fyrsta ári Stofunnar var áherslan lögð á að skilja betur samfélagsrými, þessa staði sem hannaðir eru í kringum samtöl og eflingu tengsla. Auglýst var eftir samstarfsaðilum og leitað sérstaklega til þeirra hópa sem nýttu bókasafnið ekki eins oft og aðrir, þ.e. fólk á aldrinum 20-40 ára sem nýlokið höfðu námi, vantaði stað til að þróa hugmyndir, höfðu áhuga á félagslegri nýsköpun og vildu stuðla að inngildingu sem rannsakendur og/eða skapandi aðilar. Öll fengu greitt fyrir sitt framlag og þátttöku í tveimur hugarflugsfundum með öllum samstarfsaðilum. Þar var rýnt í eðli og lykilþætti sem nýst gætu bókasöfnum í að þróast sem sjálfbært samfélagsrými. Hver og einn samstarfsaðili setti upp sína eigin Stofu sem opin var í eina viku. Við opnun rýmisins hófst samtal sem var skrásett, og í sumum tilfellum tekið upp og ómaði í rýminu í þann tíma sem það var opið. Verkefnið var framkvæmt í Grófarhúsi og hverjum samstarfsaðila var frjálst að velja sér sinn stað og endurraða húsgögnum sem fyrir voru með þeim hætti sem þau töldu styðja best við samtalið. Í þau þrjú ár sem *Stofan* var í gangi komu alls á fjórða tug einstaklinga á aldrinum 23–52 ára, með samtals 12 mismunandi móðurmál, að samsköpunarverkefninu, og úr urðu alls 19 mismunandi útgáfur af samfélagsrýmum fyrir framtíðarbókasafnið.

Á fyrsta árinu voru rými sköpuð í kringum samtöl um lýðræði og umræðuhefðir á samfélagsmiðlum, rannsókn á aðgengi innflytjenda að samfélagi og tungumálinu, stuðning við skapandi skrif og félagasamtök, skipulagt starf í kringum hagsmunabaráttu félagasamtaka sem stuðla að inngildingu. Hlýleiki og nánd einkenndi rýmin ásamt hringlaga formi sem veitti færi á samtali. Einnig var minni og lægri borðum stillt upp og mikið notast við mottur, púða og textíl til að auðvelda fólki að sitja nær gólfinu í afslappaðri stöðu. Í rýmnum var fólk oft hvatt til að framkvæma sameiginlegar athafnir áður en gengið var inn í rýmið, t.d. að fara úr skónum, leggja til eitthvað sameiginlegt eða sinna svipaðri vinnu hlið við hlið.

Mynd 4: Listakonurnar Maria-Carmela Raso og Kateřina Blahutová settu upp almenningsturtu í Stofunni. Ljósmyndari: Martyna Daniel

Samskipti óháð tungumáli voru í brennidepli á öðru ári *Stofunnar* og voru skapandi aðilar beðnir um að setja upp stofur sem gætu miðlað til allra notenda að rýmið væri þeirra, á sama tíma og það þyrfti að virða mörk annarra. Hvernig getur öllum liðið vel í sama rými? Hvaða reglur ættu að gilda í sameiginlegu rými bókasafnsins? Samstarfsaðilar voru beðnir um að setja bókasafninu nýja reglu yfir einhvers konar hegðun eða samskipti sem myndi gilda tímabundið í þeirra rými og hefði þann tilgang að auka vellíðan á bókasafninu. Úr urðu staðir til að dansa, tónrými til að hlaða batterið og leika sér með þægilega þögn sem væri óþvinguð og tillitssöm, en að sama skapi áhugaverð og ánægjuleg fyrir eyru, huga og sál. Sjónrænt áreiti og innra hugarástand var endurspeglað og unnið var með gamlar, kaldar súlur á bókasafninu sem nýttar voru til að skrifa sameiginlega sögu. Síðast en ekki síst var boðið upp á æfingu í að láta sér líða vel í óþægilegum aðstæðum með almenningsturtu inni á bókasafninu. Fólk þurfti ekki að afklæðast eða fara undir vatnsbunu í innsetningunni heldur fyrst og fremst að spyrja sig: Hvernig getur mér liðið vel í þessum tilteknu aðstæðum þar sem ég er venjulega út af fyrir mig?

Mynd 5: Vitundarvakning og fræðsla UngÖBÍ í Stofunni um birtingarmyndir fötlunar í dægurmenningu. Ljósmyndari: Dögg Sigmarsdóttir

Á síðasta ári *Stofunnar* var áherslan fyrst og fremst lögð á samfélagstorg, stað þar sem við finnum fyrir stuðningi og getum hlúð að samfélaginu okkar. Við leituðum til einstaklinga og félagasamtaka sem voru tilbúin til að sýna okkur fjölbreyttar útgáfur af stöðum þar sem samfélög geta komið saman. Hvernig getum við nýtt okkar sameiginlegu rými til að hlúa að samfélaginu? Hvernig þurfa almenningsrými bókasafnsins að breytast svo félagasamtök og einstaklingar finni fyrir stuðningi í þeirra daglegu störfum? Í fyrstu útgáfunni var endurvakin hugmyndin af baðstofu fyrr á öldum, þar sem fólk kom saman til að sinna því sem það taldi mikilvægt og minnti okkur á sammannlegar þarfir. Loftslagskaffi var opnað, þar sem áhersla var á að draga úr loftslagskvíða og styrkja tengsl fólks og náttúru í sameiningu. *Stofan* í útgáfu *Lyktarsafnsins* vann með eflingu skynbragðs og læsi á okkur sjálf og umhverfið með öllum skilningarvitunum til að styðja við færni við að hlúa að samfélaginu. Hagsmunahópur um réttindi listafólks stóð fyrir skapandi framtíðarskrifum til að minna okkur á að við lifum í ímyndun einhvers úr fortíðinni. Ef við viljum betra samfélag sem byggir á stuðningi, þá þurfum við að virkja ímyndunaraflíð og skrásetja nýjar framtíðarsýnir. Síðustu tvær *Stofurnar* voru síðan mótaðar með vitundarvakningu og fræðslu í huga til að vinna gegn jaðarsetningu Döff samfélagsins og fatlaðs fólks í menningar- og borgarlífi.

Mynd 6: Dansandi bókasafn á ráðstefnunni Next Library.
Ljósmyndari: Dögg Sigmarsdóttir

Dansandi bókasafn var ein útgáfa *Stofunnar* sem farið var með á Next Library, alþjóðlega bókasafnsráðstefnu í Árósum árið 2023. Ráðstefnan er tileinkuð framþróun og nýsköpun í heimi bókasafna. Áherslur Next Library þetta árið voru á leik, lýðræði og sjálfbærni. Verkefnastjórar *Stofunnar* buðu ráðstefnugestum upp í dans á *Dansandi bókasafni*, í einu rými Dokki bókasafnsins í Árósum. Þar gat hver gestur spilað sitt uppáhaldslag og hreyft sig að vild innan ramma innsetningar *Dansandi bókasafnsins*. Einnig var boðið upp á vinnustofu þar sem unnið var með umbreytingu rýmis til að mæta ólíkum þörfum. Aðferðafræði samsköpunar var sýnd í verki, spurningum um eignarhald á bókasafni sem almenningsrými var varpað fram og þátttakendur vinnustofunnar ræddu hvaða reglu þau myndu setja á sínu bókasafni með eigin þægindi í huga.

Í kjölfar ráðstefnunnar myndaðist tengslanet meðal þeirra sem sinna lýðræðisverkefnum á bókasöfnum á Norðurlöndunum. Í september sama ár héldu umsjónarmenn *Stofunnar* á *Placemaking Week Europe* í Strassborg, með vinnustofu um aðferðafræði verkefnisins. Þar var einnig leitað að samstarfsaðilum sem hefðu áhuga á að þróa verkefni sem myndi tengja saman sjálfbærni og velsæld í mótun nýrra staða í almenningsrýmum. Í Strassborg voru saman komnir sérfræðingar í að skapa rými þar sem fólk og náttúra þrífst með sjálfbærum hætti (e. *place-making*). Einn af sérfræðingunum, Jesper Koefoed-Melson frá Vida Local í Kaupmannahöfn, sem býr að áralangri reynslu af því að virkja almenningsrými í samráði við notendur og borgaryfirvöld, var viðstaddur *Placemaking Week Europe* og féllst á að koma til Reykjavíkur og miðla af reynslu sinni. Úr þekkingunni sem skapaðist í *Stofunni*, ráðgjöf frá Jesper ásamt virku samtali við félaga okkar á bókasöfnum á Norðurlöndum óx verkefnahugmyndin að *Pikknikk*, grænum stað, sem ætlað er að auka aðgengi og þátttöku í lýðræðissamtali á bókasafninu.

Mynd 7: Verkefnastjórnir Dögg Sigmarsdóttir og Martyna Daniel stilla upp Pikkníkk.
Ljósmyndari: Roald Viðar Eyvindsson

Mynd 8: Verkefnastjórnir Dögg Sigmarsdóttir og Martyna Daniel stilla upp Pikkníkk.
Ljósmyndari: Roald Viðar Eyvindsson

Pikkníkk:

Aðstöðumunur, jafnara aðgengi og þátttaka á bókasafni

Í stefnu Borgarbókasafnsins 2021-2024 var sérstaklega tekið fram að í starfi ættum við að vera meðvituð um jaðarsetningu ákveðinna hópa og leita leiða til að jafna aðstöðumun hvað varðar aðgengi og tækifæri til þátttöku í lýðræðissamfélagi. Aðgengismál snúa ekki aðeins að því hvort fólk komist inn í rýmið heldur hafa félagslegir þættir einnig áhrif á aðgengi. Getum við ímyndað okkur að taka sjálf þátt í opnu samtali sem varðar sameiginlega hagsmuni, inngildingu og jaðarsetningu? Hver sjáum við fyrir okkur á slíkum umræðufundum? Eitt markmið stefnunnar var að hvetja notendur til að taka þátt og efla virkt samtal við nærsamfélagið og bjóða notendum að hafa áhrif á þróun þjónustu og starfsemi safnsins.

Markmiðið um þátttöku allra er nátengd markmiði stefnunnar um aðgengi allra að þjónustu, fræðslu- og menningardagskrá bókasafnsins, óháð samfélagsstöðu. Ein af aðgerðunum var að þróa og hanna framsetningu og upplýsingamiðlun innan safnsins og á stafrænum miðlum sem myndi endurspegla fjölbreytileika menningar og tungumála. Verkefnið *Pikkníkk* tók mið af öllum þessum þáttum. Unnið var sérstaklega með leikandi andrúmsloft og hlýleika til að styðja

við sjálfsrækt, velsæld og þátttöku í umræðum. Reynt var að höfða til ólíkra samfélagshópa með því að vinna með hugmyndir sem flest þekkja, óháð bakgrunni. Skapaðar voru kringumstæður þar sem fólk fékk tækifæri á að glæða bókasafnið nýju andrúmslofti. *Pikknikkinu* var ætlað að veita tækifæri á að tengjast öðru fólki með nýjum hætti. Með því að deila því sem er nærandi vildum við ýta undir traust meðal fólks til að ræða málefni með nýjum hætti, auka líkur á að þátttakendur mætist af virðingu á jafningjagrundvelli og deili skoðunum sínum í umhverfi sem endurspeglar fjölbreytileika samfélagsins.

Mynd 9: Feven Aberham deildi epjópískum injera-pönnukökum í Pikknikki á Borgarbókasafninu Árbæ. Ljósmyndari: Martyna Daniel

Tilraunin var einnig nýtt til að vekja fólk til umhugsunar um umræðuhefðir og hvað formið hefur mikil áhrif á það hver deilir skoðunum. Myndir þú ræða öðruvísi við ráðherra ef þið sætuð saman undir sólhlíf í grænni laut og deilduð heimagerðu nesti? Ef við byrjuðum á sameiginlegri athöfn áður en samtalið hæfist, eins og að fara úr skónum, myndum við tengjast með öðrum hætti? Aðgengismál voru sérstaklega skoðuð út frá félagslegum þáttum og miðlunin tók einnig mið af því. Að sýna létt andrúmsloft, hver stæðu að baki verkefninu og hvetja til þátttöku með einföldum skilaboðum: „Sestu hjá okkur og smakkaðu á snarlinu. Hér er ekkert rok, enginn kuldi, ekkert kjaftæði, bara næs!“

Ráðið sem við fengum frá Jesper Koefoed-Melson var að einfalda alla umgjörð í slíku verkefni. Byrja á að velja titil, upphafsdagsetningu og taka núllin aftan af fjárhagsáætluninni. Í upphafi var ætlunin að hefja Evrópusamstarf með *Pikknikkinu*, en við féllum frá áformum um að sækja um fjármagn í Evrópustyrki og tókum Jesper á orðinu. Titillinn yrði *Pikknikk*, upphafið 3. febrúar 2024 og gert var ráð fyrir 30.000 kr. í matarkostnað fyrir hvern viðburð.

Tengiliðir okkar í bókasöfnum í Finnlandi, Noregi, Svíþjóð og Danmörku voru hvött til að fara með okkur í sömu vegferð sem myndi hefjast tafarlaust, því framkvæmdin væri í rauninni mjög einföld.

Við byrjuðum á að finna gervigras og komum við í nytjamarkaði þar sem við sóttum sólhlífar, pullur og gamaldags tjaldbúnað, eins og tjaldstóla, kælibox og teppi sem oft eru notuð í lautarferðum. Stíltum þessu upp inni á bókasafninu og létum eins og við værum að ræða málin á sólríkum degi í almenningsgarði, nema með bókahillur í bakgrunni. Uppstillingin var skrásett á myndum sem nýttar voru til að bjóða samstarfsaðilum að verða gestgjafar í *Pikknikki*, koma með snarl til að deila og tillögu að umræðuefni. Með myndefninu var hægt að setja Pikknikk-viðburði í loftið og leita að samstarfsaðilum sem myndu hefja samtal við nærsamfélagið.

Mynd 10: Pikknikk með Seljagarði á Borgarbókasafninu Gerðubergi þar sem rætt var um ræktun í borg. Ljósmyndari: Martyna Daniel

Borgarbókasafnið er með starfsstöðvar á átta stöðum í borginni og markmiðið var að vera með *Pikknikk* á þeim öllum. Safnstjórum á hverjum stað var boðið að velja gestgjafa; félagasamtök, einstaklinga eða samfélagshópa, sem þau vildu ná til og kynnast betur. Sérstaklega var kallað eftir hugmyndum að samstarfsaðilum sem voru ekki sýnileg á bókasafninu. Verkefnastjórar *Pikknikks* fengu það hlutverk að hafa samband við samstarfsaðila og undirbúa *Pikknikk* á hverjum stað. Þegar ljóst var hver yrði gestgjafi, þá var viðburðalýsingunni breytt í takt við áherslu og umræðuefni. Hvert *Pikknikk* var skrásett með stuttum myndböndum og ljósmyndum sem var miðlað á vef Borgarbókasafnsins og á samfélagsmiðlum í stuttri frétt.

Í kjölfar hvers *Pikknikks* var lagt fyrir mat á upplifun meðal starfsfólks á vakt og gestgjafa. Stuttur spurningalisti var lagður fyrir og kannað hversu mikinn tíma fólk lagði í undirbúning og framkvæmd, ásamt því að kanna með hvaða hætti *Pikknikkið* hefði haft áhrif á andrúmsloftið inni

á bókasafninu, hvort fjölbreytileiki meðal þátttakenda hefði verið til staðar og hvort formið á umræðunni hefði ýtt undir virðingarfullri skoðanaskipti. Alls fóru fram 11 *Pikknikk* frá febrúar fram í desember 2024, með 10 mismunandi samstarfsaðilum í hlutverki gestgjafa. Meðal gestgjafa voru frjáls félagasamtök sem fást meðal annars við ræktun í borgarlandslagi, baráttu gegn fátækt, fyrir hinseginvænna samfélagi og inngildingu jaðarsettra í menntun, borgarlífi og á vinnumarkaði, óháð uppruna eða félagslegri stöðu. Að meðaltali vörðu gestgjafar þremur til fjórum klukkustundum í undirbúning og framkvæmd og meðalkostnaður var í kringum 20 þúsund fyrir matarinnkaup. Oftast tóku milli 20 og 30 einstaklingar þátt. Að mati gestgjafa og starfsfólks á vakt taldist hópur þátttakenda í *Pikknikki* mjög fjölbreyttur. Bæði gestgjafar og starfsfólk töldu upplifun af samskiptum á viðburðunum hafa verið mjög jákvæða. Vettvangurinn var talinn hafa burði til að tengja ólíka hópa saman og auðvelda þeim að ræða málefni af virðingu. Mikill áhugi var meðal starfsfólks að halda áfram með verkefnið og taldi það, sem og gestgjafar, að *Pikknikkið* hefði fært bókasafninu nýtt, eftirsóknarvert andrúmsloft. Við endurgjöf frá starfsfólki kom meðal annars fram að þeim þótti framkvæmdin minna á listræna innsetningu sem hafi komið skemmtilega á óvart. Gestgjafar sögðu að *Pikknikkið* minnti fólk á að bókasafnið getur verið staður þar sem fólk mætist, hefur gaman saman og lærir eitthvað nýtt. Með *Pikknikkinu* breytist staðalímynd bókasafnsins, sem þessi hljóðláti og formlegi staður, í að vera afslappaður og notalegur staður sem skapar opið andrúmsloft og ýtir undir þátttöku notenda.

Mynd 11: Vaida Bražiūnaitė ræðir um opnun málsamfélagsins í *Pikknikki* með Samtökunum '78. Ljósmyndari: Martyna Daniel

Það var á ábyrgð verkefnastjóra að stilla upp rammanum og aðstoða gestgjafa eftir þörfum við matarundirbúning. Þegar öllu hafði verið stillt upp, þá fóru verkefnastjórnarnir í önnur hlutverk til að auðvelda fólki að stíga inn í rammann, setjast niður og ræða við næsta mann. Mikilvægt var að hafa manneskju sem staðsett væri á jaðrinum, tæki á móti fólki og útskýrði hvers eðlis viðburðurinn væri og hvetti fólk til að setjast niður og njóta matarins með öðrum. Umræðunum var mismikið stýrt, í sumum tilfellum var notast við hljóðnema og allir þátttakendur tengdir inn í sama samtalið. Í öðrum tilfellum var enginn með umsjón með umræðunni heldur mynduðust minni hópar og ræddu málefnið sín á milli. *Pikknikið* gaf gott færi á hreyfingu í rýminu þar sem matnum var oft vísitandi dreift um svæðið og fólk hafði ástæðu til að biðja næsta mann um að rétta sér eitthvað eða standa reglulega upp til að sækja sér kaffi eða drykki.

Mynd 12: Pikknikk með Samtökunum '78 um hinseginvænna samfélag og tungumál á Borgarbókasafninu Grófinni. Ljósmyndari: Martyna Daniel

Í nóvember 2024 var settur saman hópur með stuðningi frá EAPN á Íslandi, félagasamtökum sem berjast gegn fátækt, og *Rauða krossinum*, til að rýna í aðgengismál í tengslum við svæðið og viðburðalýsinguna. Skoðuð voru myndbönd sem sýndu fyrri *Pikknikk* og þátttakendur beðnir um að svara spurningu um hvort þau myndu vilja setjast niður í mismunandi *Pikknikkum* ef þau ættu leið framhjá og hvaða þættir réðu því. Þau nefndu að nauðsynlegt væri að hafa stórt skilti sem útskýrði „reglur rýmisins“. Á maður að fara úr skónum? Má hver sem er setjast niður og fá sér að borða? Þá væri einnig nauðsynlegt að hafa manneskju sem tæki á móti fólki og byði

það velkomioð. Annað aðgengismál sem var nefnt af einstaklingum, sem upplifað hafa jaðarsetningu, var að þeim þætti mikilvægt að vita hverjir sætu í rýminu svo að þau væru örugg. Að það væru skýrar reglur sem bönnuðu hatursorðræðu og áreiti. Að vita að það yrði gripið inn í ef slík atvik ættu sér stað. Einnig þótti mikilvægt að hafa innihaldslýsingu á öllum matvælum á svæðinu, t.d. ef fólk væri með ofnæmi. Mörgum þykir óþægilegt að taka þátt í formlegri umræðu og þá var sérstaklega tekið fram að það væri jákvætt að sjá fólk með eitthvað í höndunum, t.d. þrjóna eða annað. Að mati verkefnastjóra var *Pikknikið* auðveldur ímyndunarleikur sem nýttist í að endurhugsa rými bókasafnsins með notendum, tengjast nýjum samtökum og fá þau til að sjá bókasafnsrýmið í nýju ljósi. Það skapaðist traust á viðburðinum, t.d. brá fólk sér frá og skildi persónulegar eigur sínar eftir á svæðinu. Með einfaldri sviðssetningu, sem kom jafnframt á óvart og vakti forvitni, drógust ólíkir hópar að og *Pikknikið* gaf tilefni til að hefja fyrsta samtál við ókunnuga. Tónlist í bakgrunni auðveldaði fólki að slaka á í rýminu og njóta augnabliksins. Það vakti athygli verkefnastjóra að afslappað og hlýlegt andrúmsloftið hafði þau áhrif að umræðurnar voru síður metnar sem pólitískar, en til dæmis á umræðuvettvangnum *Opið samtál*. Við nánari athugun var það þó ekki raunin.

Mynd 13: *Pikknikk á Placemaking Week Europe in Rotterdam. Ljósmyndari: Dögg Sigmarsdóttir*

Farið var í næstu vegferð með *Pikknikk* verkefnið á ráðstefnunni *Placemaking Week Europe 2024* í Rotterdam, til að kanna meðal þátttakenda og sérfræðinga í mótun almenningsrýma með þátttökumiðuðum hætti (e. *placemakers*) hvernig framtíðarbókasafnið gæti litið út. Gestgjafar þess *Pikknikk*s voru *Ministers of Imagination*, sem staðsettir eru í Rotterdam, en hluti þeirra vinnur að endurgerð Grófarhúss. Í Rotterdam var boðið upp á göngu um götur og hafnarsvæði Rotterdam og þátttakendur beðnir um að setja sig í stellingar framtíðarbókavarða. Þau fengu það verkefni að ímynda sér borgina sem eitt risastórt bókasafn - stað sem miðlar sögum, þekkingu og tengingum við samfélagið. Í lok göngunnar var sest niður í *Piknikk*. Á meðan á göngunni stóð hafði hver og einn þátttakandi skráð niður hvað þeim þótti eftirsóknarvert í borginni. Í *Pikknikkinu* deildu þau þeim atriðum sem þeim þótti eftirsóknarverð í almenningsrými og yfirfærðu það á safnkost eða aðstöðu í framtíðarbókasafni. Það sem fólk sóttist eftir að sjá var til dæmis fjölbreytt og síbreytilegt landslag, lifandi endurspeglun samfélagsþróunar, óvæntar uppgötvanir og stað sem ýtir undir leik og styður okkur í að ræða um og takast á við áskoranir samfélagsins hverju sinni. Framtíðarbókasafnið ætti að styðja samfélagið í að finna sameiginlegan tilgang, minna okkur á hvaðan við komum og segja sögur af því sem við erum, hvað við viljum og hver við viljum verða. Niðurstöðurnar sköpuðu grunn að síðasta verkefninu sem fjallað er um í þessari grein, *Framtíðarfestivali*. Það snertir á uppbyggingu

Mynd 14: Fjölbreytt dagskrá Framtíðarfestivals á Borgarbókasafninu Grófinni. Ljósmyndari: Patrik Ontkovic

Framtíðarfestival: Uppbygging bókasafns til framtíðar

Borgarbókasafnið setti sér það markmið að kanna framtíðarþarfir notenda og þróa aðgengilegt almenningsskými, ásamt því að skapa vettvang fyrir samtal við notendur um eftirsóknarvert framtíðarbókasafn sem stuðlar að bættri heilsu og vellíðan. Með áherslu á mann- og vistvæna uppbyggingu bókasafnsins í huga var farið af stað með *Framtíðarfestival*, eða réttara sagt rammi mótaður utan um samráð þvert á svið borgarinnar og við hagaðila sem tengdust málefninu með einum eða öðrum hætti.

Endurgerð Grófarhúss Borgarbókasafnsins er í ferli og nýttum við verkefnið til að tengjast nágrönnum okkar á Tryggvagötu. Samráðið hófst með samtölum um framtíðarfræði, almenningsskýmin á Tryggvagötu og framtíðaráskoranir í hugum heimspekinga, hönnuða og skapandi aðila. Tilgangurinn var að móta áherslur *Framtíðarfestivalsins* áður en auglýst væri eftir umsóknum um framlög frá almenningi. Sérfræðingar innan Háskóla Íslands, Háskólans á Bifröst og Listaháskólans lögðu okkur lið. Skapandi aðilar í vinnustofunum hafnar.haus, sem eru í næsta húsi við safnið, ráðlögðu okkur um útfærslur á efnistöfum, framtíðarmat og smátímariti (*e. zine*) á sjálfu festivalinu. Leitast var eftir að stækka festivalið með samstarfi við Listasafn Reykjavíkur og Borgarsögusafn, sem eru stofnanir innan sama sviðs Reykjavíkurborgar. Umhverfis- og skipulagssvið borgarinnar studdi okkur einnig í málefnum sem varða mótun framtíðarborgarlandslags og eru nátengd almenningsskými bókasafnsins. Að loknum þessum umræðufundum var ákveðið að einblína á eftirfarandi áskoranir samtímans: tengslaröf, ójöfnuð og vistkreppu.

Í kjölfarið var auglýst eftir umsóknum fyrir vinnustofur, spjallhringi og innsetningar sem myndu auðvelda þátttakendum á festivalinu að virkja ímyndunaraflíð og fá fólk á öllum aldri til að losa sig úr fjötrum hversdagsleikans og sjá nýjar leiðir til að koma í veg fyrir að vandamál samtímans fylgi okkur inn í framtíðina. Í valnefnd sátu heimspekingur, listamaður og visthönnuður sem öll hafa unnið með framtíðarsýn, vistkrísur og jafnara aðgengi að samfélagi. Að auki sátu verkefnastjórar *Framtíðarfestivalsins* í valnefndinni. Alls voru 13 framlög valin og auk þess voru settar upp framtíðarstöðvar, þáttökumiðaðar innsetningar þar sem gestir gátu deilt hugmyndum um framtíðarmöguleika, eins og grunngildi í stjórnarskrá, framtíðar-nestisbox og þjónustu og aðstöðu í framtíðarbókasafni. Í boði var að taka þátt í samtölum um gervigreind, sólarpönk, siðferði, framtíðarheimili, heilandi tengsl við hvert annað, dýr, náttúru og menningararf. Einnig var hægt að bragða á framtíðarmat, ferðast um tímann í te-seremóníu, teikna framtíðargæludýr og ímynda sér framtíðina sem blóm, svo eitthvað sé nefnt. Skapandi smíðjur og samtöl höfðuðu til ólíkra aldurshópa og bæði börn og fullorðnir gátu fundið eitthvað við sitt hæfi.

Mynd 15: Jelena Bjeletic var með skapandi smiðu fyrir börn um Blómaland framtíðar á Framtíðarfestivali. Ljósmyndari: Patrik Ontkovic

Sjálfst *Framtíðarfestivalið* var haldið í Grófarhúsi Borgarbókasafnsins 25. janúar 2025. Á þessum degi komust við nær því að gera bókasafnið að samráðsvettvangi fyrir notendur og hagaðila, þar sem hlustað var á og tekið til skoðunar það sem þeir hafa fram að færa í tengslum slú við þróun á aðstöðu, þjónustu, verkefnavali og dagskrá safnsins. Á *Framtíðarfestivalinu* styrktum við ímynd safnsins sem staðar þar sem fleiri gátu notið sín og nýtt aðstöðu safnsins til að deila reynslu, upplifun og þekkingu í öruggu umhverfi. Auk þess tók dagskrárgerðarmaður *Samfélagsins*, útvarpsþáttar á Rás 1, viðtöl við samstarfsaðila og verkefnastjóra *Framtíðarfestivalsins*, sem studdi við vitundarvakningu um bókasafnið sem staðar þar sem við tengjumst, tökum þátt í lausnaleit og mætum sameiginlegum áskorunum með skapandi hætti.

Mynd 16: Samtal og skapandi smiða um Sólarpönk með James Tomasino á Framtíðarfestivali. Ljósmyndari: Patrik Ontkovic

Á *Framtíðarfestivalinu* vildum við stuðla að samfélagslegum tengslum í opnu rými bókasafnsins sem og hvetja til samskipta, samvinnu og virkni í hverfinu. Samhönnun með íbúum er lykilatriði í því að fólk upplifi bókasafnið sem „sitt eigið“ og sé áhugasamt um að taka þátt. Það komu hátt í 700 manns á *Festivalið* úr ólíkum samfélagshópum; fyrrverandi ráðherrar, þingmenn og kjörnir fulltrúar innan borgarinnar, börn, skapandi aðilar, fólk sem sækir bara í hlýju og salernisaðstöðu á bókasafninu og fólk sem hefur ákveðið að gera Ísland að heimili sínu. Samfélagið er að breytast, *Framtíðarfestivalið* var tilraun til að þróa bókasafnið í takt við þær breytingar. Þess vegna bjuggum til stað þar sem við fáum tækifæri til að fara saman í gegnum breytingar í umbreyttu rými. Sumt getur verið óþægilegt og við höfum á tilfinningunni að við séum að missa eitthvað. En saman getum við tekist á við hlutina og orðið betri í að leita lausna. Við vildum efla hæfni fólks til að þróa sameiginlega framtíðarvon. Við vonum að þessi tilfinning hafi skilað sér til allra þátttakenda og að enginn hafi fundið fyrir einsemd í Grófarhúsi þennan dag, heldur upplifað að þau væru hluti af samfélaginu og geti haft áhrif á þróun þess.

Mynd 17: Viðtal á *Framtíðarfestivalinu* við notanda bókasafnsins um hlutverk bókasafns eftir 100 ár.
Ljósmyndari: Patrik Ontkovic

Framtíðarbókasafnið: Ómissandi staður í hugum fólks

Framtíðarfestivalið var eitt skref af mörgum í átt að framtíðarbókasafninu, sem tengist endurgerð Grófarhúss. Við viljum vera í samráði við borgarbúa um þróun bókasafnsins til framtíðar. Hverju viljum við deila? Hvernig viljum við auka læsi okkar? Við eigum bókasafnið saman - þetta er almenningsskými. Það er okkar að ákveða hvernig við viljum nýta það. Við getum hannað það saman í takt við okkar þarfir. Á þessum degi gafst einstakt tækifæri til að kynnst hugmyndum notenda um notkun og vægi framtíðarbókasafnsins. Hvað varðar þjónustu og aðstöðu, þá myndu notendur vilja nýta bókasafnið til að geta dansað, sungið, farið á stefnumót og eignast nýja vini, eldað í sameiginlegu eldhúsi, leikið við kisur og kynnst fuglum, þrjónað, lært um ræktun matvæla, fengið upplýsingar um félagasamtök, tekið þátt í vinnustofum, hugleitt, leikið, lært tungumál, lesið bækur á ólíkum tungumálum og pönkast saman.

Í viðtölum sem tekin voru á Framtíðarfestivalinu við gesti og gangandi var spurt út í hlutverk og gildi bókasafnsins eftir 100 ár. Mörg minntust á að bókasafnið væri eitt af þessum fáu stöðum þar sem fólk fengi tækifæri til að setja sig í spor annarra og skoða sig um í hugmyndaheimum annars fólks. Bókasafnið myndi halda gildi sínu sem samfélagsrými. Þar gæti fólk gæti mætt hvert öðru, brosað til hvers annars, verið meðal ókunnugra, kynnst sjálfu sér, tengst öðrum og lært að verða meðlimir í samfélagi. Einnig minntist fólk á deilihagkerfið, að bókasöfnin þyrftu ekki endilega að safna svo mörgum hlutum heldur gætu gert menningararfinn og menningarstarf enn aðgengilegra með nýrri og breyttri tækni. Vægi bókasafnsins réðist af því að geta búið til samfélagsleg verðmæti, verið samkomustaður og samfélagsrými þar sem hópar geta kynnst, við þyrftum sífellt meira á slíkum stöðum að halda. Eins og einn viðmælandinn orðaði það: „Bókasafnið er griðastaður fyrir fólk og mennskuna. Staður fyrir ókunnuga. Bókasafnið á að vera staður fyrir alla og verður enn mikilvægari í framtíðinni þegar hraðinn og tæknin eykst.“

Að lokum

Markmið stefnunnar *Opið rými allra* voru háleit og í upphafi var ekki vitað hvernig aðgengilegt, sjálfbært samfélagsrými gæti litið út. Verkefnið voru tilraunakennd og ekki var vitað hver útkoman yrði þegar vegferðin hófst. Að skapa ómissandi stað er þróun sem á sér upphaf en engan endi eða fyrir fram gefna útkomu. Þetta er stöðugt ferli sem Borgarbókasafnið mun halda áfram með í næstu stefnu.